

Įkyrus persekiojimas ir jo aukos

Ilona Michailovič

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Lyčių studijų centro docentė, daktarė
Vilnius University, Faculty of Communication,
Gender Studies Centre, Associate Professor, PhD
Saulėtekio al. 9, III rūmai, 420 kab., LT-10222 Vilnius
El. paštas ilona.michailovic@tf.vu.lt

Pastaruju metu Europos valstybėse padidėjo visuomenės ir įvairių sričių specialistų susidomėjimas įkyraus persekiojimo (angl. stalking) reiškiniu. Straipsnyje aptariamas įkyraus persekiojimo kriminalinis fenomenas, jo profilis ir formos, apibūdinamos įkyraus persekiojimo pasekmės aukai, nagrinėjamos reagavimo ir prevencijos galimybės. Pabrėžiama, kad įkyraus persekiojimo viktimizacijos procesai priklauso nuo daugelio faktorių. Straipsnyje taip pat aptariami baudžiamieji teisiniai įkyraus persekiojimo vertinimo aspektai Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse. Analizuojant atskirus įkyraus persekiojimo kriminalizavimo atvejus, kartu atkreipiamas dėmesys į kompleksinės socialinės veiklos būtinumą, užkertant kelią šiam žalingam reiškiniui.

Pagrindiniai žodžiai: įkyrus persekiojimas, aukos ir jų persekiotojai, kriminalizavimas, reagavimas ir prevencija.

Įvadas

Įkyrus persekiojimas arba nepaliaujamas (nuolatinis) priekabiavimas, kurio metu vienas asmuo primeta kitam nepageidaujama komunikaciją – vis labiau plintanti problema (Van der Aa, 2012). Įkyrus persekiojimas yra pasikartojantis ar sistemin gas elgesys, skirtas konkrečiam asmeniui, tačiau šio asmens nepageidaujamas.

Įkyrus persekiojimas, panašiai kaip ir smurtas artimoje aplinkoje ar mobingas, priskiriamas prie vadinamojo emocinio smurto. Tai kišimasis į kito asmens psichiką, nukreiptas prieš jo emocijas, sukeliantis neigiamas jam pasekmes, kuris nebūna vienkartinis (Woźniakowska-Fajst, 2017). Būtų sunku pateikti vieną įkyraus persekiojimo sampratą, nes tai reiškinys,

apibūdinamas labai skirtingais elgesio variantais. Persekiojimu gali būti laikomas ne tik nuolatinis aukos gąsdinimas, grasinimas su ja susidoroti, bet ir daugkartinis nepageidautinų laiškų, elektroninių ar kitokių žinučių siuntinėjimas, aukos sekiojimas, buvimas šalia jos darbo, gyvenamosios ar poilsio vietos, kartais net aukos naminių gyvūnų žudymas arba pavojingiausios nusikalstamos veikos, tarp jų seksualinis smurtas ar net aukos nužudymas. Savo įkyriu elgesiu kaltininkas gali įbauginti auką, priversti ją pakeisti savo įpročius ar planus, išgyventi nuolatinį stresą ar baimę bei sukelti sunkias psichines kančias. Todėl daugelio šalių įstatymuose už įkyrų persekiojimą yra numatyta atskira baudžiamoji atsakomybė. Vis dėlto įkyrus persekiojimas palyginti retai užtraukia baudžiamąją

atsakomybę kaip atskira nusikalstama veika. Nors apsauga nuo agresyvaus ir įžeidžiančio elgesio, kuris gali būti įkyraus persekiojimo sudedamoji dalis (pvz., fizinė prievarta, pavojingi grasinimai, įsiveržimai į gyvenamąjį būstą, aukos turto gadinimas ir pan.), yra numatyta teisės aktuose, tačiau žala, atsirandanti nuo nepageidaujamo elgesio variantų visumos, dažnai lieka be konkretaus ryšio su baudžiamąja teise.

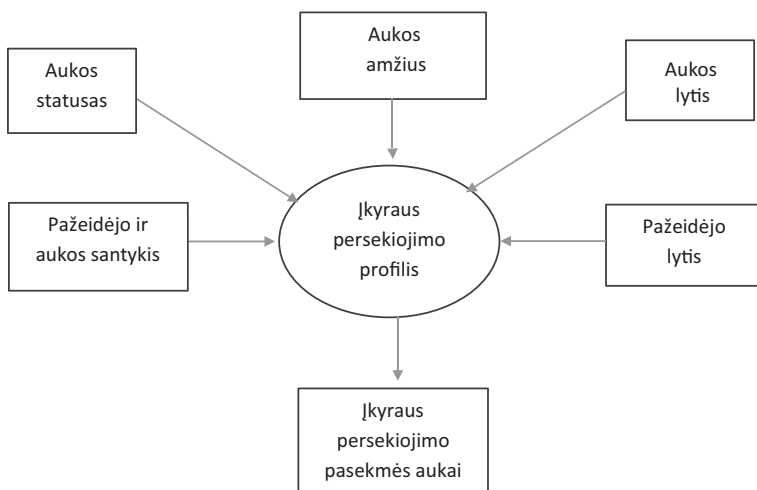
Nors įkyraus persekiojimo problemai užsienio mokslininkų darbuose skiriamas pakankamas dėmesys (pvz., Van der Aa, 2012; Modena Group on Stalking, 2007; Baldry et al., 2016), Lietuvoje šis reiškinys ištirtas mažai (pvz., Čėsniienė, Čėsna, 2006). Siekiant sėkmingai užkirsti kelią tokiam smurtui, būtina suvokti reiškinio specifiką ir žinoti asmenų, nukentėjusių nuo įkyraus persekiojimo, situaciją. Todėl šiame straipsnyje aptariamas įkyraus persekiojimo fenomenas, analizuojama aukų ir jų persekiotojų charakteristika, aptariami kai kurių Europos šalių kriminalizavimo pavyzdžiai, siekiant išryškinti prevencijos kryptis. Mokslinio tyrimo tikslas – ištirti įkyraus persekiojimo reiškinį aukos aspektu. Straipsnis parengtas

taikant mokslinės literatūros ir tarptautinių dokumentų analizės, sisteminimo, lyginimo ir apibendrinimo metodus.

Įkyrus persekiojimas: aukos ir persekiotojai

Įkyrus persekiojimas yra naujas žodis, apibūdinantis elgesį, kuris yra toks pat senas kaip žmonija. Nors tai labai senas fenomenas, tačiau jis buvo pripažintas kriminaliniu fenomenu tik 1990 m. kaip reakcija į persekiotojų fizines atakas prieš dvi išymias aktoras, kai Kalifornijos valstija (JAV) priėmė specialią teisės normą, leidžiančią efektyviau reaguoti į šį nepageidaujamą elgesį (Kalifornijos baudžiamojo kodekso 646.9 str.). Netrukus įkyriu persekiojimu tapo įprasta apibūdinti serijinių žudikų, žagintojų ir garsenybių žudikų elgesį (Van der Aa, 2012, 2017).

Įkyrus persekiojimas – tai toks veikimas, kurio vykdytojai dažniausiai būna vyrai, o aukomis įprastai tampa moterys. Todėl įkyrus persekiojimas dažnai sugretinamas su smurtu artimoje aplinkoje ar seksualinio pobūdžio nusikalstamomis veikomis,

1 pav. Įkyraus persekiojimo modelis (Hirtenlehner et al., 2012)

kurių aukomis taip pat dažniausiai tampa moterys. Amerikiečių tyrimai rodo, kad 83 % aukų sudarė moterys (Woźniakowska-Fajst, 2017). Pastaruoju metu įkyrus persekiojimas dažnai nagrinėjamas per smurto artimoje aplinkoje arba smurto prieš moteris perspektyvą. Europos mastu atlikti tyrimai rodo, kad 28-iose Europos Sąjungos valstybėse narėse 18 % moterų nuo 15 metų amžiaus yra patyrusios persekiojimą, o 5 % moterų jį patyrė per 12 mėnesių iki tyrimo pokalbio. Tai reiškia, kad apie 9 mln. moterų 28-iose Europos Sąjungos valstybėse narėse patyrė persekiojimą per 12 mėnesių laikotarpį (Europos Sąjungos žmogaus teisių agentūra, 2014).

Įkyrus persekiojimo viktimizacijos (tapimo auka) procesai priklauso nuo daugelio faktorių (žr. 1 pav.). Įvardijant viktimizacijos profilio sąlygas galima teigti, kad svarų vaidmenį vaidina aukos charakteristika (lytis, amžius, ar auka gyveno kartu su sutuoktiniu / partneriu įkyrus persekiojimo metu), pažeidėjas (jo lytis) bei aukos ir pažeidėjo santykių pobūdis. Pažeidėjo elgesys daro didelę įtaką aukos savijautai ir gyvenimo kokybei.

Įkyrus persekiojimo kaip socialinio reiškinių tyrinėtojai sutaria, kad dažniausiai persekiojami – tai aukai pažįstami asmenys, ypač tie, su kuriais auką praeityje siejo intymus ryšys. Kitą pažeidėjų grupę sudaro draugai ir tolesni pažįstami (Siemaszko et al., 2010). Įkyrus persekiojimo rizika taip pat yra padidėjusi kai kurių profesijų atstovų atveju, ypač tuomet, kai darbe susiduriama su dideliu žmonių skaičiumi, o darbuotojų santykiams būdingas tam tikras priklausomumas ar pavaldumas (pvz., psichiatrai, psichologai, mokytojai). Didesnės viktimizacinės rizikos asmenų grupę taip pat sudaro viešieji asmenys, ypač įžymybės, dainininkai ar aktoriai.

Palyginti rečiau kenčiama nuo įkyraus visiškai nepažįstamų asmenų persekiojimo; šiuo atveju persekiotoją gali pritraukti patraukli aukos išvaizda, jos statusas. Įkyrus persekiojimo aukomis pirmiausia tampa jauni žmonės. Galima daryti prielaidą, kad tai susiję su jų gyvenimo būdu: jauno amžiaus žmonės kuria naujus artimus ryšius, ieško partnerio, intensyvių emocinių išgyvenimų ir pan.

Remiantis Austrijoje atliktu tyrimu, kuomet buvo apklausta 311 įkyraus persekiojimo aukų, gyvenančių Aukštutinėje Austrijoje, buvo išskirtos keturios šio reiškinio formos (Hirtenlehner et al., 2012):

- 1) intensyvusis įkyrus persekiojimas, kuriam būdingas labai platus ižeidžiamojo pobūdžio elgesio spektras, kai daugeliu atvejų persekiotojas net nesusilaiko nuo fizinio smurto prieš auką ir / arba jos / jo privačios nuosavybės gadinimo ar naikinimo;
- 2) nuosaikusias persekiojimas, kurio metu įvairūs pažeidimai taip pat labai dažni, tačiau šiuo atveju iš esmės nenaudojamas fizinis smurtas prieš auką arba nesikėsinama į aukos turtą;
- 3) distancijuotas įkyrus persekiojimas, kuris būdingas siekiant užmegzti kontaktą su auka įvairiomis komunikacijos priemonėmis;
- 4) visiškas aukos sekimas, kai pažeidėjas renka informaciją apie auką.

Nuosaikusias persekiojimas pasitaiko dažniausiai tarp visų įkyraus persekiojimo atvejų, patenkančių į policijos akiratį: 4 iš 10 atvejų, apie kuriuos buvo pranešta policijai, patenka į šią kategoriją. 3 iš 10 atvejų, apie kuriuos buvo pranešta policijai, patenka į intensyviojo persekiojimo kategoriją, o 2 iš 10 atvejų priskiriami distancijuoto įkyraus persekiojimo kategorijai. Apie visišką aukos sekimą kaip įkyrų persekiojimą,

tyrimų duomenimis, pranešama labai retai, tokie atvejai sudaro vos 6 % visų praneštų atvejų.

Įkyraus persekiojimo pasekmės aukai

Emocinio smurto, taip pat ir įkyraus persekiojimo atveju viktimizacijos pasekmės didžiulės. Emocinis smurtas žlugdo auką ir griaua jos gyvenimą – skriaudėjas gali ją kankinti daugelį metų, nesukeldamas aukai fizinės žalos. Net tuomet, kai skriaudėjas taiko priemones, kurios savaime nėra nusikalstamos (pvz., apsiriboja vien telefono skambučiais, imasi pastangų užmegzti kontaktą), vis tiek asmuo, kuris yra tokio įkyraus susidomėjimo auka, jaučia jas labai skausmingai. Pvz., pacientas išimylėjo odontologę, gydžiusią jam dantį. Kai ji atmetė jo „merginimąsi“, jis ėmė ją sekioti ir prie jos priekabiauti. Moteris palūžo psichiškai (Osica, 2008). Nuolatinio pavojaus jausmas ir situacijos kontrolės praradimas palieka šešėlį visam aukos gyvenimui. Įkyraus persekiojimo profilis daro didžiulį poveikį aukos gerovei ir savijautai. Pasekmės gali būti išorinės (fizinės, socialinės ir ekonominės) ir vidinės (psichologinės). Be to, buvusio seksualinio partnerio persekiojimas, deja, turi didelį potencialą plėtotis. Viena iš priežasčių gali būti ta, kad pranešimai apie buvusio seksualinio partnerio elgesį retesni nei apie nepažįstamų ar mažiau pažįstamų žmonių. Be to, dažnai buvusio partnerio persekiojimas yra anksčiau buvusių smurtinių santykių tęsinys (Hirtenlehner et al., 2012).

Įkyrus persekiojimas, deja, gali tapti ir daug pavojingesnių veiksmų, tarp jų net nužudymo, preliudija. Žmogus, patyręs įkyrų persekiojimą, dažnai priverstas keisti savo gyvenimo būdą, įpročius, investuoti į apsaugos priemones. Pvz., amerikiečių

mokslininkų atliktų tyrimų duomenimis, 1/3 nukentėjusių nuo įkyraus persekiojimo asmenų pakeitė darbovietę arba mokyklą, o 40 % aukų taip pat pakeitė ir gyvenamąją vietą. Tyrėjai atkreipia dėmesį į materialines išlaidas, susijusias su patirtu persekiojimu, siejamas pirmiausia su gydymu, terapija ir teisiniu konsultavimu (Siemaszko et al., 2010).

Italijoje atlikto įkyraus persekiojimo tyrimo, siekiant sužinoti recidyvo galimybes, rezultatai parodė, kad, policijai paskyrus atitinkamas priemones kaltininkui, tik kiek daugiau nei pusė kalbintų aukų teigė nebeapatiriančios įkyraus persekiojimo. Tai reiškia, kad net ir įsikišus policijai beveik viena iš dviejų aukų yra toliau tebepersekiama iki vieno metų laikotarpiu. Net po 2 metų pasitaiko aukų, tebekenčiančių nuo įkyraus persekiojimo (Baldry et al., 2016). Tai kelia esminį klausimą: kas galėtų sustabdyti įkyrų persekiojimą? Kada auka galės mėgautis visaverčiu gyvenimu, gyvendama be baimės, ir grįžti prie savo įpročių? Ar policija pajėgi sustabdyti įkyrų persekiojimą?

Įkyrus persekiojimas: reagavimas ir prevencija

Kalbant apie įkyraus persekiojimo priežastingumą ir tinkamo reagavimo būtinumą, reikėtų atkreipti dėmesį, jog mūsų kultūroje gajūs visuomenės lyčių stereotipai, kaip antai vyro „dėmesys“ moteriai turi būti traktuojamas kaip komplimentas, vyras turi kovoti dėl moters dėmesio ir pan. Todėl nukentėję asmenys gali nesulaukti tinkamo teisėsaugos pareigūnų dėmesio, nes persekiotojo elgesys gali būti suvoktas kaip viliojimas, kuris ne tik neturi būti neigiamai traktuojamas nukentėjusio asmens, bet turi teikti jam pasitenkinimą. Teisėsaugos pareigūnų palaikymo nebuvimo arba netinkamo palaikymo jausmas, kurį išgyvena auka, gali

būti ne tik pavojingas įkyraus persekiojimo aukai, bet taip pat gali prisidėti prie jos antrinės viktimizacijos¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad lyčių stereotipų įtakos moterų teisių įgyvendinimui klausimas sprendžiamas tarptautinėje bendruomenėje. Vienos iš tarptautinių sutarčių žmogaus teisių apsaugos srityje Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW) 5 str. nurodyta, kad valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių siekdamos: a) pakeisti socialinius ir kultūrinius vyrų ir moterų elgesio modelius, kad išnyktų prietarai, papročiai ir visokia kitokia praktika, pagrįsta vienos lyties nevisavertiškumo ar pranašumo idėja arba stereotipišku vyrų ir moterų vaidmeniu. Šioje Konvencijoje sąvoka „moterų diskriminacija“ reiškia skirtumą, išimčių ar apribojimų darymą lyties pagrindu siekiant varžyti ar panaikinti pripažintas moterų teises ir pagrindines laisves nepriklausomai nuo jų šeiminės padėties politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje ar kurioje nors kitoje srityje, neleisti jomis naudotis ar jas

¹ Viktimizacija – tai tapimo auka procesas. Antrinė viktimizacija yra tuomet, kai individas, be kaltininko jam padarytos žalos, dar kartą patiria žalą dėl socialinės reakcijos į jo viktimizaciją. Pakartotinai patirti žalą auka gali dėl artimiausios aplinkos reakcijos gyvenamojoje, darbo ar mokymo vietoje. Aplinkinių smalsumas, pasipiktinimas ar smerkimas gali sukelti aukai stigmatizuojamąjį efektą ir apsunkinti jos atsigavimą nuo patirtos skriaudos. Teisėsaugos institucijos, priimdamos sprendimus, visuomenės informavimo priemonės, informuodamos apie įvykį arba vykstantį baudžiamąjį procesą, taip pat gali pakartotinai nuskriausti auką (Michailovič, 2007). Pvz., odontologė, pranešusi policijos pareigūnams apie įkyraus persekiojimo faktą, išgirdo jų patarimą susitarti su juo dėl puodelio kavos arba „nepraleisti šanso, nes tokia proga pasitaiko tik kartą gyvenime“, STASZEWSKI, Wojciech (2009). Stalking. To nie miłość, to prześladowanie. *Wysokie Obcasy*, 25 sierpnia. Prieiga per internetą: <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,53664,6948572,Stalking__To_nie_miლოსc_to_przesladowanie.html>.

įgyvendinti lygiomis teisėmis su vyrais (Konvencijos 1 str.).

Kitas tarptautinis dokumentas, kuriame kalbama apie lyčių stereotipų įtaką įgyvendinant moterų teises, yra 2011 m. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo (Stambulo konvencija), kurios 12 straipsnyje kalbama apie būtinumą imtis priemonių „skatinančių įgyvendinti socialinių ir kultūrinių moterų ir vyrų šablonų pokyčius, siekiant panaikinti nusistatymus, papročius, tradicijas ir visas kitas praktikas, grindžiamas moters žemesnės padėties idėja arba stereotipiniais moterų ir vyrų vaidmenimis“ (Stambulo konvencija).

Vis dažniau tarptautinės teisės aktuose įkyrus persekiojimas nagrinėjamas per socialinės kultūrinės lyties (angl. *gender*) prizmę. Atkreiptinas dėmesys, kad Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo ragina šalis kriminalizuoti įkyrų persekiojimą: „<...> imtis būtinų teisėkūros ar kitų priemonių, kuriomis užtikrinama, kad būtų kriminalizuotas tyčinis pasikartojantis kitam asmeniui grėsmę keliantis elgesys, dėl kurio šis asmuo jaučiasi nesaugus“ (Stambulo konvencijos 34 str.). Teisinis įkyraus persekiojimo vertinimas bei apsaugos nuo tokio persekiojimo priemonės kiekvienoje valstybėje yra skirtingos. Daugelio šalių įstatymuose už įkyrų persekiojimą yra numatyta atskira baudžiamoji atsakomybė. Vis dėlto įkyrus persekiojimas palyginti retai užtraukia baudžiamąją atsakomybę kaip atskira nusikalstama veika. Šiuo atveju taikomos normos, numatančios atsakomybę už įvairius pažeidimus, kurie yra įkyraus persekiojimo komponentai (pvz., fizinė prievarta, pavojingi grasinimai, įsiveržimai į gyvenamąjį būstą, aukos turto gadinimas ir pan.). Pvz., I. Čėsniienė ir R. Čėsna (2006)

skirsto persekiojimą į keletą rūšių pagal kėsinimosi vertybes: 1) persekiojimas, kuriuo kėsinamasi į asmens ar jo artimųjų sveikatą ar gyvybę (pvz., grasinimai sužaloti, nužudyti); 2) persekiojimas, kuriuo kėsinamasi į kito asmens garbę ir orumą (įžeidinėjimai, reputacijos žlugdymas ir pan.); 3) persekiojimas, kuriuo kėsinamasi į asmens privataus gyvenimo neliečiamumą (aukos šnipinėjimas, sekimas, daugkartinis skambinimas prieš aukos valią, buvimas šalia aukos namų ir pan.).

Įkyraus persekiojimo kriminalizavimas – labai spartus įstatymų leidybos pavyzdys, plintantis visame pasaulyje. 1990 metais Kalifornijoje numatyta baudžiamoji atsakomybė už įkyrų persekiojimą paskatino kitas JAV valstijas bei atskiras kitas valstybes sekti šiuo pavyzdžiu. Nors JAV valstijos greitai įsitikino šio reiškinio kriminalizavimo tikslingumu (per mažiau nei 4 metus visos 50 valstijų ir Kolumbijos apygarda priėmė įstatymus, nukreiptus prieš įkyrų persekiojimą), Europos valstybės mažiau ryžtingos.

2007 metais Modenos įkyraus persekiojimo grupė (angl. *the Modena Group on Stalking*) atliko tyrimą, kurio rezultatai parodė, kad tik 8-iose Europos Sąjungos valstybėse yra numatytos specifinės teisės normos prieš šį reiškinį (Modena, 2007). Kitos valstybės nematė pagrindo specifiniams įstatymams, nes įkyrus persekiojimas nebuvo suvokiamas kaip socialinė problema ir nebuvo sukėlęs debatų visuomenėje. Kita įkyraus persekiojimo nekriminalizavimo priežastis buvo įsitikinimas, jog bendros baudžiamosios teisinės nuostatos, numatančios atsakomybę už smurtinius veiksmus, grasinimą ar kitokią prievartą, taikomos kartu su aukų apsaugos priemonėmis, tinkamai apsaugo nuo šio nepageidaujamo elgesio.

Kitas veiksnys, galėjęs vaidinti svarbų vaidmenį dėl Europos valstybių nenoro kriminalizuoti įkyraus persekiojimo elgesį, yra griežta kritika, kurią išreiškė kai kurie įtakingi baudžiamosios teisės specialistai ir teisės filosofai, kurie priešinosi šiai kriminalizacijai, bei jų nesutarimai dėl faktinės įkyraus persekiojimo žalos, kurią uždraustų specialios teisinės normos (Van der Aa, 2017). Nesutarimams dėl įkyraus persekiojimo kriminalizavimo taip pat turėjo įtakos ir parlamentiniai debatai kai kuriose valstybėse, pvz., Italijoje diskutuota, ar kriminalizavimas neprieštarautų konstitucinei teisei (De Fazio, 2011).

1997 m. Airija ir Jungtinė Karalystė pirmosios Europoje priėmė įstatymus prieš įkyrų persekiojimą. Ir nors pastaruoju metu 21 Europos Sąjungos valstybė yra priėmusi specialias teisės normas, numatančias atsakomybę už įkyrų persekiojimą, vis dėlto pastebima plintanti kriminalizavimo tendencija, reikalaujanti, kad auka būtų patyrusi baimę, arba yra numatytas baigtinis įkyraus persekiojimo veiksmų sąrašas (Van der Aa, Römken, 2013; Van der Aa, 2017).

Kai kuriose šalyse (tai iš esmės būdinga bendrosios teisės tradicijos šalims, angl. *common law*) pastebima dar viena tendencija, kurios esmė – šalia jau esančio priekabiavimo (angl. *harassment*) kriminalizavimo papildomai numatyti ir įkyraus persekiojimo kriminalizavimą (pvz., Airija, Malta, Anglija ir Velsas). Nors priekabiavimas ir įkyrus persekiojimas dažnai laikomi tuo pačiu reiškiniu, tarp jų esama skirtumų. Priekabiavimas dažnai suprantamas kaip bendresnė, platesnės reikšmės koncepcija, *apimanti* įkyraus persekiojimo elgesį, tačiau šios dvi sąvokos nėra sinonimai. Be to, įkyrus persekiojimas turi pavojingesnę konotaciją nei priekabiavimas, nors taip pat

gali apimti švelnesnes kito žmogaus varginimo formas (Van der Aa, 2017).

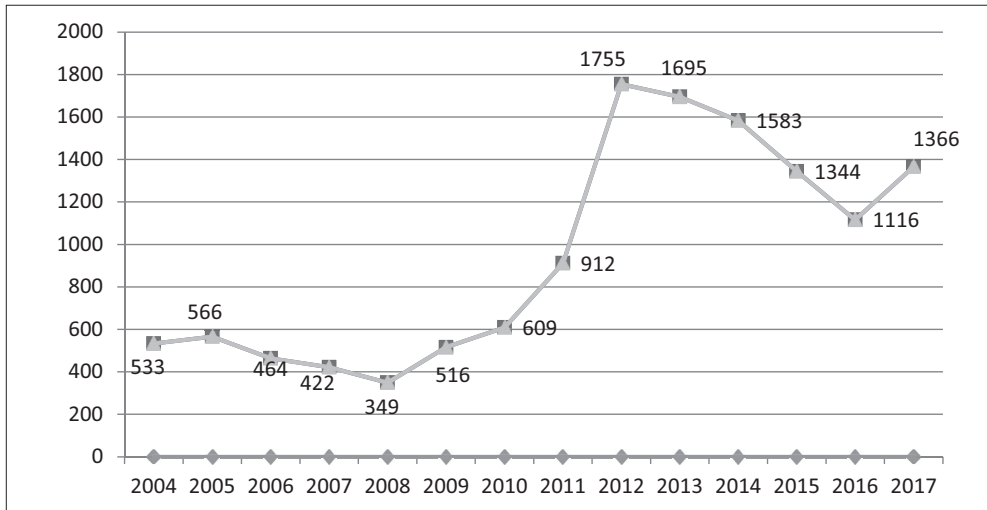
Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse, kriminalizavusiose įkyrų persekiojimą, vienintelė bausmė už šią nusikalstamą veiką yra laisvės atėmimas (pvz., Austrija, Italija, Kroatija, Lenkija, Prancūzija, Vengrija, Slovakija, Švedija). Pvz., Italijos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 612bis str. numatyta: „Jei tai nėra sunkesnė nusikalstama veika – tas, kas pasikartojamai persekioja ar baugina kitą asmenį siekdamas sukelti tam asmeniui nuolatinį nerimą ar baime, ar nesaugumo jausmą, ar kito su auka emocionaliai susijusio asmens nesaugumo jausmą arba siekdamas priversti tokį asmenį pakeisti savo gyvenimo įpročius, baudžiamas laisvės atėmimu nuo 6 mėnesių iki 4 metų.“ Panašiai nurodo ir Lenkijos BK 190a str., numatančio baudžiamąją atsakomybę už įkyrų persekiojimą, 1§: „tas, kas įkyriai persekiodamas kitą asmenį ar jo artimą asmenį sukelia jam aplinkybėmis pagrįstą nesaugumo jausmą arba esmingai pažeidžia jo privatumą, baudžiamas laisvės atėmimu iki 3 metų“. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad dar iki baudžiamosios atsakomybės už įkyrų persekiojimą nustatymo (2011 m.) Lenkijoje buvo atliktas tyrimas, siekiant sužinoti žmonių nuomonę apie baudžiamumą už įkyrų persekiojimą. Šio tyrimo duomenimis, 96 % asmenų, nukentėjusių nuo įkyraus persekiojimo, ir 94 % nenukentėjusių nuo tokio persekiojimo respondentų pasisakė už šio reiškinio baudžiamumą (Siemaszko et al., 2010). Kita vertus, remiantis tyrimų duomenimis, respondentai, nors ir pasisako už įkyraus persekiojimo baudimą baudžiamąja tvarka, vis dėlto nėra linkę numatyti kaltininkams griežtų bausmių (Woźniakowska-Fajst, 2017).

Lietuvos Respublikos BK nenumato specialios baudžiamosios atsakomybės už

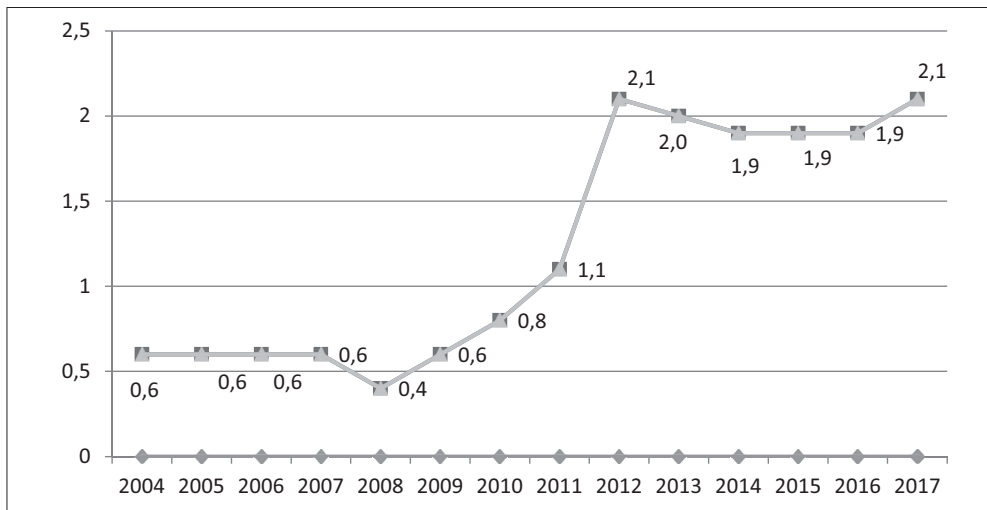
įkyrų persekiojimą. Kaip minėta, tokiu atveju gali būti taikomos normos, numatančios atsakomybę už įvairius pažeidimus, kurie yra įkyraus persekiojimo komponentai (pvz., fizinė prievarta, pavojingi grasinimai, turto gadinimas ir pan.). Viena iš galimybių nubausti asmenį už įkyrų persekiojimą pagal Lietuvos Respublikos BK yra reglamentuota BK 145 str., kuris numato atsakomybę už grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimą: pagal šio straipsnio 1 dalį, tas, kas grasino nužudyti žmogų ar sunkiai sutrikdyti jo sveikatą, jeigu buvo pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki 2 metų. Pagal BK 145 str. 2 dalį, tas, kas terorizavo žmogų grasindamas susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką arba sistemingai baugino žmogų naudodamas psichinę prievartą, baudžiamas laisvės atėmimu iki 4 metų (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741).

Remiantis 2 ir 3 pav. duomenimis, grasinimo nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimo nusikaltimų procentinė dalis bendroje nusikalstamų veikų Lietuvoje struktūroje 2004–2017 metais tesudarė vos 0,6–2,1 %. Užregistruotų nusikaltimų skaičiaus padidėjimą 2012 m. iš dalies lėmė 2011 m. gruodžio 15 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, pagal kurio 7 str. 1 dalį, smurtą patyręs asmuo skundo neteikia (Valstybės žinios, 2011, Nr. 72-3475).

Užsienyje atliktų tyrimų duomenimis, įkyraus persekiojimo aukos, kurios vis patirdavo persekiojimą ir nepranešdavo apie tai policijai, buvo tos nuomonės, jog šis persekiojimas nebuvo toks žiaurus,

2 pav. Užregistruota nusikaltimų pagal Lietuvos BK 145 str. (2004–2017) (Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos statistikos duomenys)

3 pav. Užregistruota nusikaltimų pagal Lietuvos BK 145 str. (2004–2017), procentinė dalis bendroje nusikalstamų veikų Lietuvoje struktūroje (Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos statistikos duomenys)

koks būdavo iki šiol, arba nukentėjusiosios nenorėjo, kad padėtis pablogėtų, arba jos buvo tos nuomonės, kad policija nesugebės padaryti daugiau, nei padarė iki šiol (Baldry et al., 2016). Tai parodo didelę policijos

veiklos strategijos ir policijos pareigūnų mokymų svarbą. Labai svarbus ir pačių įkyraus persekiojimo aukų bendradarbiavimas su policija, siekiant išsiaiškinti aukų lūkesčius kiekvienoje situacijoje. Pabrėž-

tina, kad intymių partnerių persekiojimas vis dar suvokiamas kaip mažiau pavojinga persekiojimo forma, t. y. kaip „paprastas“ seksualinis priekabiavimas arba dar prasčiau – kaip privatus buvusių seksualinių partnerių reikalas. Taigi policijos pareigūnų mokymai apie tokio pobūdžio nusikalstamo elgesio ypatumus, taip pat apie aukų elgesį ir jo prieštaringumą kalbant apie policijos informavimą apie patirtą skriaudą yra tiesiogiai susiję su šio pagiežingo nusikalstamo elgesio stabdymu. Prie to prisideda ir nevyriausybinų organizacijų darbuotojų darbas, integruojant jų veiklą su policijos darbu, kartu padedant spręsti problemas. Užsienyje atliktų tyrimų duomenimis, jei policijos pareigūnas skiria laiko išklausti nukentėjusį asmenį, paaiškina proceso taisykles ir jo eigą bei yra jautrus aukai, tai padeda sumažinti viktimizacijos patirtį ateityje ir padidinti suvokimą apie policiją kaip reikšmingą instituciją, padedančią įknyraus persekiojimo aukoms.

Išvados

Reziumuojant straipsnyje aptartus tyrimų rezultatus ir mokslines išvagas galima padaryti keletą išvadų. Įknyrus persekiojimas gali būti apibūdinamas kaip nepalaujamas (nuolatinis) priekabiavimas, kurio metu vienas asmuo primeta kitam nepageidaujamą komunikaciją. Toks elgesys pasireiškia

įvairiais būdais, nuo trumpalaikio iki ilgai trunkančio įknyraus nepageidaujamo elgesio, kurio pasekmės aukai gali būti katastrofinės. Todėl pastaraisiais metais daugelyje Europos Sąjungos valstybių įsigaliojo specifinės baudžiamųjų įstatymų normos, numatančios atsakomybę už įknyrų persekiojimą. Tai nepaprastai svarbu, nes parodo valstybės požiūrį į įknyraus persekiojimo kaip pavojingo socialinio reiškinio draudimą bei baudimą už jį.

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad vien (baudžiamosios) teisinės priemonės neišsprendžia socialinių problemų. Pokyčiai negali įvykti be aktyvaus visuomenės įsitraukimo. Todėl būtų racionalu pasisakyti už įvairias veiklas, palaikant nukentėjusius asmenis neformaliais būdais, tarp jų – šviečiamojo pobūdžio veiklą informuojant visuomenę apie įknyrų persekiojimą bei elgesį tapus tokio persekiojimo auka ir nevyriausybinų organizacijų darbuotojų pagalbą, padedant asmenims, patyrusiems įknyrų persekiojimą. Be to, užsienyje atliktų tyrimų duomenimis, policijos pareigūnų dėmesingumas įknyraus persekiojimo aukoms ir tokio persekiojimo aukų bendradarbiavimas su policijos pareigūnais nepaprastai svarbus, siekiant kuo veiksmingiau išspręsti problemą. Prevencinė veikla – sudėtingas ir ilgalaikis procesas – turi būti kompleksinė ir koordinuota įstatymų leidybos, švietimo, psichologinėje ir socialinėje srityse.

LITERATŪRA

BALDRY, Anna Constanza; CINQUEGRANA, Vincenza; CACACE, Sonya; CRAPOLICCHIO, Eleonora (2016). Victim's perception of quality of help and support by the police issuing warnings orders in ex intimate partner stalking cases in Italy. *Policing: a Journal of Policy and Practice*, vol. 10, iss. 4, p. 432–445. ISSN 1752-4512.

ČĖSNIENĖ, Ilona; ČĖSNA, Rytis (2006). Asmens

persekiojimas: teisinės ir psichologinės problemos. *Jurisprudencija*, Nr. 11(89), p. 27–33. ISSN 1392-6195.

De FAZIO, Laura (2011). Criminalization of stalking in Italy: One of the last among the current European member states' anti-stalking laws. *Behavioral Sciences & the Law*, vol. 29(2), p. 317–323.

HIRTENLEHNER, Helmut; STARZER, Barbara;

WEBER, Christoph (2012). A differential phenomenology of stalking: Using latent class analysis to identify different types of stalking victimization. *International Review of Victimology*, vol. 18(3), p. 207–227. ISSN 02697580.

Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt>> [žiūrėta 2018 m. gegužės 30 d.].

MICHAILOVIČ, Iłona (2007). *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. ISBN 978-9955-30-016-8.

MODENA GROUP ON STALKING (2007). Protecting women from the new crime of stalking: A comparison of legislative approaches within the European Union. DAPHNE PROJECT 05-1/125/W. Modena: University of Modena and Reggio Emilia.

OSICA, Natalia (2009). Stalking w Polsce? *Niebieska Linia*, 1. Prieiga per internetą: <<http://www.niebieskaLinia.pl/pismo/wydania/dostepneartykuly/4991-stalking-w-polsce>>.

SIEMASZKO, Andrzej; GRUSZCZYŃSKA, Beata; MARCZEWSKI, Marek; OSTASZEWSKI, Paweł; WOŹNIAKOWSKA-FAJST, Dagmara (2010). Stalking w Polsce. Rozmiary – formy – skutki. Raport z badania nt. uporczywego nękania. *Archiwum Kryminologii*, vol. 32. ISSN 0066-6890.

VAN DER AA, Suzan (2017). New trends in the criminalization of stalking in the EU Member States. *European Journal on Criminal Policy and Research*, p. 1–19. ISSN 0928-1371.

VANDERAA, Suzan; RÖMKENS, Renée (2013). The state of the art in stalking legislation: Reflections on European developments. *European Criminal Law Review*, vol. 3(2), p. 232–256. Prieiga per internetą: <https://pure.uvt.nl/ws/files/1573109/The_state_of_the_art_in_stalking_legislation_final.pdf>.

VAN DER AA, Suzan (2012). Stalking as a form of (domestic) violence against women: two of a kind? *Rassegna Italiana di Criminologia*, vol. 3, p. 174–187. ISSN 2240-8053.

WOŹNIAKOWSKA-FAJST, Dagmara (2017). Ofiary uporczywego nękania (stalkingu) – charakterystyka oraz skutki pokrzywdzenia. In L. Mazowiecka, W. Klaus, A. Tarwacka (red. nauk.). *Z problematyki wiktymologii. Księga dedykowana Profesor Ewie Bienkowskiej*. Warszawa: Wolters Kluwer, s. 229–239. ISBN 978-83-8107-421-6.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 72-3475.

Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW), ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. I-1035. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 21-549.

Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje panaikinimo (Stambulo konvencija) (2011). Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>>.

European Union Agency for Fundamental Rights (2014). *Violence against women: an EU-wide survey*. Prieiga per internetą: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>>.

Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (Forma_1G, Forma_2Ž-APSK). Prieiga per internetą: <<https://www.ird.lt/>>.

STALKING AND ITS VICTIMS

Iłona Michailovič

S u m m a r y

Stalking is a complex social phenomenon that can take on many different forms. Stalking is a vicious, subtle and devastating crime, and the victims of stalking seem to suffer long-lasting consequences. A clear relationship emerges between the functioning and dissemination of gender stereotypes and stalking

as a form of gender-based violence. In this study, the way in which stalking occurs is discussed, and the defendants' and victims' backgrounds are taken into account. This article discusses the criminalization of stalking, the reasons for stalking being criminalized and the sanctions applied for stalking.

This article also addresses a range of issues that expressly substantiate a need for effective measures to be taken against stalking. The prevention of stalking is certainly a long process and cannot be done without the inspiration and activity from the state police, non-governmental organizations and the collaborations of victims, which are all essential if law enforcement agents are to gather useful information

and understand the exact nature of the occurrences. Hence, more research needs to be conducted in this field. Additional attention, research and training are required to better understand the most effective responses to reduce the risk of recidivism.

Keywords: stalking, victims and stalkers, criminalization of stalking, reaction and prevention.

Īteikta 2018 m. liepos 16 d.